

regnantes, nec ex natura rei malum esse, neque etiam prohibitum, esse subinde omnino bonum et licitum. Consecutio per se evidens est. Major autem, discurrendo per omnes, circumstantias hujus actionis, et per comparationem ejus ad similem petitionem inter viventes, est demonstrata. Minor vero facile etiam ostenditur, quia illa prohibitio non est juris divini positivi, quia in Scriptura non invenitur, et traditio Ecclesiæ potius ostendit, jus divinum hunc ritum orandi permittere vel approbare; neque etiam est prohibita per jus ecclesiasticum, ut per se notum est, nam potius contrarius error in multis Conciliis, et novissime in Tridentino, damnatus est. Unde licet Ecclesia non omnibus præcipiat orare Sanctos, præcipit tamen omnes de invocatione Sanctorum recte sentire, et omnibus hujusmodi orationem consulit, et aliquibus ministris suis interdum hanc orationem præcipit, instituendo peculiarem modum et ritum orandi Sanctos in divinis et publicis officiis, quem Sacerdotes et ministri Ecclesiæ observare tenentur. Est ergo ex omni capite sancta et religiosa hujusmodi oratio.

15. *Prima regis objectio contra doctrinam traditam.* — *Solutio.* — *Christus Dominus tanquam Redemptor, Sancti vero tanquam mediatores ad ipsum invocantur.* — Contra hanc autem catholicam doctrinam objectiones quasdam indicat rex, quæ licet ab ipso cursim et quasi timide proponantur, omittendæ non sunt. Primam sumit ex verbis Christi, Matth. 11: *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ex quibus verbis videtur colligere voluisse, ad solum Christum esse accedendum, ut pro nobis intercedat, vel ut necessitatibus nostris subveniat. Verumtamen sensus verborum Christi est, ipsum esse unicum Redemptorem, qui peccatorum onus, et labores ac pœnas ex peccatis contractas possit auferre, eundemque esse auctorem gratiæ, et legis evangelicæ, qui ab onere legis veteris nos liberavit. Vocat ergo Christus omnes ad se tanquam ad medicum, et auctorem salutis. Et hoc modo vera est exclusiva, ita, scilicet, nos Christum vocare ad se, ut ad nullum alium abire permittat. Per hoc autem non prohibuit nobis invocare Sanctos ut intercessores ad ipsum Christum, seu ad Deum per ipsum, neque ullus Sanctorum Patrum illationem hujusmodi fecit, aut verba illa ad præsentem materiam accommodavit, vel illa aliter intellexit. Ut videri potest in D. Hieronymo ibi; Chrysostomo, hom. 39

in Matthæ.; Augustino, serm. 9 et 10, de Verbis Domini, quos alii expositores Latini et Græci imitantur. Potestque hic locus ex aliis declarari, in quibus venire ad Christum, idem significat quod credere in ipsum. In hoc enim sensu dixit Joann. 6: *Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet in æternum.* Et iterum: *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras, id est, in gratiam meam ipsum recipiam, et fructum redemptionis meæ communicabo.* Hoc ergo modo jubemur venire ad solum Christum, quia *non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Hoc autem non obstat quominus ad Sanctos per orationem accedere possimus, ut ab ipso, et per ipsum auxilium nobis obtineant, ut ad ipsum veniamus, vel si jam venimus, ut ab eo non recedamus. Sic enim, non obstante sufficienti redemptionis Christi, recte petimus a viventibus, ut pro nobis orent.

16. *Secunda objectio ex Paulo, ad Colos. 2.* — *Solutio.* — Altera objectio est, quia Paulus, ad Colossens. 2, *prohibuit humilitatem, et religionem Angelorum, omnemque ejusmodi venerationis cultum in superstitione et humilitate, non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.* Ita rex proponit verba Pauli, et non amplius declarat, quomodo ex eis aliquid contra invocationem Sanctorum colligatur, cum tamen in eum finem ab ipso referantur; nam alioqui immerito, et extra rem illa ibi proponeret. Pauli tamen intentio longe diversa est, ut ex contextu manifeste constat, omniumque Patrum expositione. Monuerat enim Paulus Colossenses, ut sicut acceperant Jesum Christum Dominum, ita in ipso ambularent, radicati et superædificati in ipso. Unde postea infert: *Nemo ergo judicet vos in cibo, etc.* Quibus verbis eos cavere docet judaicæ cæremonias, et observationem legis; deinde vero subdit: *Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione Angelorum, per quæ verba non prohibet debitam venerationem et invocationem Sanctorum Angelorum, ut novatores sentiunt, hoc enim neque ex verbis Pauli colligi potest, neque ex Patribus aut expositoribus.* Unde aliqui illam posteriorem clausulam cum præcedenti jungunt, et omnia intelligunt de observatione legalium. Communior tamen et magis litteralis expositio est, illa posteriora verba dici a Paulo contra errorem quorundam hæreticorum, qui dixe-

runt Angelos esse hujus mundi factores, et per ipsos accedendum esse ad Deum, et non per Christum. Quam fuisse hæresim Simonis Magi refert Epiphanius, hæres. 21; et illam voluisse damnare Apostolum, docuit ibi Chrysostomus, homilia 7, quem Oecumenius, et Theophylactus sequuntur, qui explicant, illos hæreticos per fictam humilitatem dixisse, non oportere per Christum adduci ad Deum, quia hoc majus est quam ut id possimus assequi, sed commodius esse ut per Angelos accedamus, ideoque peculiarem cultum et religionem Angelorum introduxisse, et hanc prohibuisse Paulum, affirmant.

17. *Sensus Pauli.* — Paulo vero aliter Theodoretus ibi dicit eosdem, qui observationem legis veteris defendebant, ad Angelos colendos induxisse, dicentes legem fuisse per eos datam, refertque Concilium Laodicenum hac ratione Angelorum cultum prohibuisse. Ita enim videtur legisse canonem 35 illius Concilii, qui juxta versionem antiquam et Gentiani, sic habet: *Non oportet Ecclesiam Dei relinquere, et abire, et Angelos nominare, et congregationes facere, quæ interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic idololatriæ serviens, sit anathema, quia derelinquit Dominum nostrum Jesum Christum.* Alia vero translatio non legit Angelos, sed angulos, damnatque eos, qui in angulis congregabantur ad idola colenda. Verisimilior autem est illa prior lectio, cum Theodoretus, auctor græcus, et illi tempori vicinus, ita illum canonem referat. Constat autem ibi non fuisse damnatum omnem cultum Angelorum, sed eum, qui ab Ecclesia et a Christo separatur, legem, per Angelos datam, legi Christi præferendo, ut Theodoretus vult. Aliter vero Tertullianus, lib. de Præscrip. hæreticor., cap. 33, generaliter dicit: *Simonianæ magicæ disciplina Angelis serviens, utique et ipsa inter idololatrias deputabatur.* Unde fit verisimilis conjectura, Paulum per religionem Angelorum intellexisse, omnem superstitiosum cultum, qui per magicam artem malis angelis datur. Quæcumque vero fuerit illa, quæ a Paulo vocatur *religio Angelorum*, certum est fuisse superstitiosam, et partem idololatriæ, ut exponit Hieronymus, ep. 151 ad Algasiam, q. 10, qui illa verba exponit de Judæis, qui post Christi mortem et abolitionem legis: *Quascumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed angelis refugis et spiritibus immundis.* Augustinus vero, ep. 59 ad Paulinum, generatim ait, illa verba dicta esse a Paulo,

propter superstitiones gentilium, Angelos (inquit) volens intelligi principatus, quos elementorum mundi hujus præpositos in his observationibus colendos esse arbitrantur; et de illis observationibus ait, per eos fieri, ut cor hominis velut religione humile reddatur falsa humilitate, quæ magis inflat, ut inferius dicit. Longissime ergo distat talis superstitio a cultu et invocatione Sanctorum, sive hominum, sive Angelorum.

18. Denique ponderanda sunt verba dicentis: *Nemo vos seducat volens in humilitate, utique ficta, et religione angelorum, utique malorum, quæ non videt, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum, et constructum crescit in augmentum Dei.* Hæc enim verba non possunt in Ecclesiam Catholicam convenire, quatenus Sanctos colit et invocat. Quia neque hoc facit inflata sensu carnis suæ, sed exemplis ac doctrinis Sanctorum Patrum in divina Scriptura fundatis instructa. Neque per illum cultum recedit a capite, quod est Christus, sed ad illum potius refert omnem Sanctorum cultum; per illum enim Sanctos omnes impetrare, et ad illum etiam pro nobis intercedere proficitur. Et ita neque fictam humilitatem, neque falsam religionem introducit, neque impedit corporis Christi augmentum per influxum gratiæ ab ipso manantis, sed potius per hanc conjunctionem et communicationem omnium membrorum hujus corporis, totius corporis unitas et sanctificatio melius perficitur. Quapropter majori quidem ratione possunt talia verba in Protestantem converti, illisque possumus serenissimum regem alloqui: *Nemo vos seducat, etc.* Nam Protestantes revera regem seducunt, *inflati sensu carnis suæ*, quia neque ab Ecclesia, neque a Patribus doceri volunt, *sed dulci nomine scientiæ* (ut Augustinus supra loquitur) regem *seducunt, et acertunt a luce veritatis, quæ est Christus Jesus.* Unde licet ore Christum confiteantur, re ipsa caput non tenent, ex quo totum corpus crescit in Domino, quia non possunt tenere idem caput, qui nolunt esse in ejus corpore, nec possunt in illo crescere per nexus et conjunctiones, qui Sanctorum unionem et communicationem recusant. Denique licet isti aperte non fingant religionem Angelorum, quos colant, fingunt tamen illorum religionem angelorum, a quibus decipiuntur, et per quos alios seducunt. Dicta igitur verba Pauli, si secundum proprium

sensum considerentur, reprehensionem gentiliū continent, non Catholicæ Ecclesiæ. Si vero secundum generalem doctrinam, quam includunt, spectentur, hæreticos omnes, et præcipue Protestantes redarguunt et convincunt.

19. *Tertia objectio.*—Tertiam objectionem his verbis indicat rex: *Sed qua fiducia, quove auctore decurratur ad deos penates istos, sive tutelares, quasi aulicos et familiares Dei Optimi Maximi, equidem nescio. Id illis probandum reliquerim, qui nova disputandi ac philosophandi ratione Theologiam corruperunt.* Non quidem immerito prius quam respondeam, possum cum Augustino interrogare, *seriumne aliquid inter nos agitur, an joculari libet?*¹ Credere namque non possum deorum penatum aut tutelarium memoriam, regem renovare voluisse, nisi joculari potius quam serio agere maluisset. Quod si res istæ tam leves regi esse videantur, nobis joculari non vacat. Si autem graves existimentur, mirum est quod nomen deorum penatum et tutelarium absurditate vel gentilitate terrere voluerit ignorantibus. Non enim ignorare potest rex a Christianis Catholicis, nullum mortuorum hominum, aut Deum vocari, aut tanquam numen coli, aut invocari: *Nihilogue secius (ait Theodoretus?) urbium custodes, ac locorum præsidēs venerantur, quorum precibus et intercentu apud Deum utentes, per eos demum divina munera consequuntur.* Et paulo inferius: *Quid ergo adversus nos indignationem concipitis, cum nullum quidem nostrorum hominum referamus in Deos, quanquam debitos honores Martyribus persolvamus, ut Dei testibus servisque amentissimis.*

20. *Responsio.*—Relicto ergo et contempto deorum nomine, quod rex dicit se ignorare, qua fiducia ad Sanctorum intercessionem recurramus, mirum profecto non est; nam fides est fiduciæ fundamentum, et ideo ubi vera fides non est, fiducia esse non potest. Nos autem credimus justos vita functos, et cum Christo regnantes, pro hominibus in hac vita peregrinantibus apud Deum intercedere, eorumque orationes Deum propter Christum exaudire, et hac fiducia ad illos accedimus, non dubitantes quin et nostras petitiones audiant, et magna charitate benigne suscipiant. Possumusque regem interrogare, an interdum a suis subditis, quos fideles esse

¹ Ep. 44 ad Maximum.

² Lib. 8 contra Græcos.

credat, ut pro se Deum precentur, postulet. Nam si hoc contemnit, Paulo contradicit, qui et pro se orari postulabat, et pro regibus orare monebat; si vero id probat et facit, peto qua fiducia id faciat: certe non alia, nisi ea, quæ in aliqua fide fundetur; simili ergo fiducia ad Sanctos vita functos nos accedimus, quia neque minus apud Deum posse, nec minori charitate res nostras curare credimus. Unde cum iterum rex interrogat, quo auctore hoc audemus, fidenter respondemus, imprimis Spiritu Sancto principali auctore nos id facere; ille enim est principalis auctor, qui Ecclesiam Christi docet, eique omnem suggerit veritatem. Deinde id etiam Christo auctore nos facere, tum quia ipse nos Ecclesiam suam audire præcipit; tum etiam quia per suos Apostolos nos docuit pro invicem orare, et per Apostolorum successores, quos ipse dedit Ecclesiæ Pastores et Doctores, Sanctos etiam vita functos invocare docuit, non solum illorum verbo, sed et eorundem exemplo. His enim modis hactenus ostendi, qua fide Sancti sint invocandi. Neque vereor in eorum numero comprehendi, quos falsa Protestantium calumnia deceptus rex corruptores Theologiæ appellat. Hoc enim non veritatis indicium, sed hæreticorum conviciū est, de quo proinde Theologus et Doctor Catholicus gloriatur.

21. *De invocatione Sanctorum male sentienti Dei per Christum invocatio nihil prodest.*—Superest ut Sanctorum invocationem non solum superstitione carere, sed etiam tutiorem et utiliorem esse ostendamus; hoc enim ultimo loco promisimus, quoniam verba regis hoc a nobis efflagitant; subjungit enim: *Mihi satis est, Deum per Jesum Christum prout jubemur invocare, et hanc viam tutiorem, ideoque in rebus ad salutem spectantibus potiorem insistere.* In quo puncto, necessarium est opus a fide, et usum a judicio discernere. Nam licet alicui satis fortasse possit esse ad salutem, Deum per Jesum Christum invocare, etiamsi Sanctos non invocet, non tamen sola per Christum invocatio satis erit ad salutem, si de Sanctorum invocatione male sentiat vel judicet. Quia per hoc judicium pertinax hæreticus constituitur; hæretico autem homini sola invocatio Christi prodesse non potest, quia neque ex vera et catholica fide, neque cum charitate conjuncta esse potest. Deinde quamvis homini, de fide invocationis Sanctorum recte sentienti, usus talis invocationis possit non esse impositus sub præcepti ne-

cessitate, et ideo illi satis esse possit, Deum per Christum invocare, multis vero, quibus necessitas invocandi Sanctos ex officio, et debito, ac præcepto incumbit, non satis est Deum per Christum invocare, nisi Sanctos invocando, obligationi suæ, ac præcepto sibi imposito satisfaciant. Quia licet Christi redemptio, et interpellatio de se ad nostram salutem sufficiat, nostram tamen cooperationem, et præceptorum obedientiam requirit, ideoque licet ab aliquo præceptorum contemptore invocetur, ad salutem non sufficit, nec talis invocatio ab ipso Christo, vel a Deo per Christum exauditur.

22. *Invocatio alicujus Sancti potest interdum esse ad salutem necessaria.*—Addimus præterea, licet invocatio alicujus Sancti, absolute et per se spectata, non sit ad salutem necessaria, interdum posse contingere ut ex divina ordinatione, et mirabili providentia necessaria sit. Quod si hoc rex non intelligit aut non credit, legat Augustinum dicentem: *Si Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet; sed ideo de terra excitatus est Paulus, quia in terra inclinatus exauditus est Stephanus?* Quamvis ergo Paulo satis esse potuisset ad salutem Deum per Christum invocare, nihilominus (teste Augustino) necessaria illi fuit ad salutem intercessio Stephani; utique quia beneplacitum fuit Deo per tale medium, et non aliter, Paulum ad cognoscendum et invocandum Christum vocare. Ita ergo in aliis hominibus et prædestinatis potest contingere, ut unius salus per alterius Sancti intercessionem præordinata sit, et ut Sanctus non sit pro illo intercessurus, nisi ab eo invocetur. Hoc igitur modo unius hominis pro alio intercessio, et consequenter invocatio potest ex divinæ providentiæ ratione esse necessaria, ut cum effectu salutem consequatur ille, qui Sanctum invocat, et pro quo Sanctus intercedit. Quamobrem neque secure neque pie dicitur, satius esse, Deum per solum Christum invocare, quia, licet unum jubeatur, aliud non excluditur, et quia ad invocandum Deum per Christum, sicut oportet, necessarium est divinum auxilium, quod interdum per alicujus Sancti invocationem impetrandum est.

23. *Sanctorum invocatio tutior et utilior.*—Ex quo evidentiū concluditur, non solum tutius, sed etiam utilius esse, invocatione Sanctorum interdum uti, quam illam omnino

¹ Aug., serm. 1 et 4, de Sanctis.

prætermittere. Est quidem tutius, tum quia qui omnino illam prætermittit, eam despiciere vel contemnere videtur, quod perniciosum est, et quamvis forte non contemnat, huic periculo se exponit, quod tutum non est. Tum maxime quia in hac invocatione facta ex recta fide nihil periculi ad salutem esse potest, cum sit pia, et Deo grata; et aliunde, ut dixi, contingere potest ut Deus per tale medium orantem salvare, vel bonum illud, quod optat, tribuere destinaverit; non est ergo satis tutum ab implorando Sanctorum patrocinio abstinere, tantum abest ut tutius sit. Multiplex vero utilitas hujus invocationis in multis Ecclesiæ orationibus satis indicata est. Una est, *ut quod nostris meritis non valemus, Sanctorum patrocinio assequamur;* alia esse potest, *ut multiplicatis intercessoribus Deus largiatur, quod fortasse soli oratori roganti non concederet.*

24. *Hæreticorum evasio præcluditur.*—At, inquiunt Protestantes, Deus non est sicut homo, ut personas respiciat; Deus enim personarum acceptor non est, et ideo nihil ad impetrandum confert, vel qualitas precantis, vel intercedentium multitudo. Sed hoc tam contra rationem quam contra Scripturam profertur. Aliud est enim accipere personam, aliud veram personæ dignitatem, seu conditionem ad negotium pertinentem expendere. Acceptio enim personæ in communi usu et in allegatis Scripturæ verbis vitium sonat distributionis vel donationis, in qua conditio personæ, quæ ad causam non refert, neque personam tali muneri, vel dono magis aptam, vel dignam reddit, consideratur. At vero in præsentī talis personarum acceptio locum non habet; nam sanctitas personæ orantis vel intercedentis, talis est conditio personæ, quæ ad impetrandum illam reddit digniorem, et consequenter multitudo etiam deprecantium, quatenus in eis, et majora merita, et augmentum aliquod sanctitatis considerantur, efficaciorē apud Deum orationem reddit. Non enim sine causa dixit Jacobus, cap. 5, multum valere deprecationem justī, sed quia, licet oratio peccatoris interdum impetret, multo facilius justī oratio exauditur. Alioqui si Deus faciem orantis non respicit, et illius conditionem non considerat, cur dixit ad amicos Job: *Ite ad servum meum Job, et servus meus Job orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia,* nisi quia propter sanctitatem et patientiam Job, illius potius quam ipsorum

esset orationem exauditus? Et e converso, ad exaggerandam iram suam, dixit Dominus per Ezechielem¹: *Terra cum peccaverit, etc.; et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job, etc.*, ac si diceret, cum isti me possent maxime placare, eos etiam pro tali populo orantes non exaudiam; quia non satis est plurium et sanctissimorum virorum intercessio, si is, pro quo orant, non cooperetur, ut notavit Chrysost., hom. 79 ad Pop., ubi nihilominus ostendit, orationem plurium efficaciorum esse, quod etiam late prosequitur orat. 3, de Incompreh. Dei natura.

25. Estque ad hoc propositum valde notanda oratio Gregorij Nysseni ad Theodorum Martyrem, sub finem, ubi cum multa a Martyre postulasset, subjungit: *Quod si majori opus fuerit advocazione ac deprecatione, fratrum quoque tuorum Martyrum coge chorum, et cum omnibus una deprecare; multorum justorum preces, multitudinum, ac populorum peccata luant, admone Petrum, excita Paulum, Joannem item Theologum, ac discipulum dilectum, ut pro ecclesiis, quas constituerunt, solliciti sint, etc.* Multo ergo magis orationes nostræ cum Sanctorum intercessionibus conjunctæ efficaciores fiunt, ac subinde utiliores. Neque propterea Dei, vel Christi cultus minuitur, sed augetur, quia dum Sanctos invocamus, divinam majestatem magis reveremur, nostramque indignitatem recognoscimus, et per Sanctos Deum magis honorare et glorificare cupimus, eique gratias pro tot beneficiis agimus. Quia, ut recte dixit Ambrosius, serm. 14, de SS. Nazario et Celso: *Immensa ejus pietas multiplex ad bonitatem, et artifex ad salutem proponens arduam virtutum palmam, raro appetitote pretiosam, in paucorum triumphis, plurimorum commodis prospicit; illorum siquidem merita, nostra vult esse suffragia.* Quod infra exaggerans addit, licet aliquis Sanctus, alicujus loci peculiaris putetur privilegio sepulchri, omnium tamen esse communionem suffragii; non clauditur enim locis, quod diffunditur meritis. *Invocasti ubique Martyrem, ubique te exaudiet ille, qui honoratur in Martyre.* Merito ergo Catholica Ecclesia Sanctorum invocationem tanquam magis piam, et Deo gratiorem, sibi que tutiorem, et utiliorem elegit, semperque retinuit.

¹ Ezech. 14.

CAPUT X.

DE SANCTARUM RELIQUIARUM CUSTODIA ET VENERATIONE.

1. *Quem cultum Sanctorum reliquiis tribuat rex Jacobus.* — Duo in hoc puncto potissimum carpit rex, adorationem, videlicet, reliquiarum, et usum asservandi particulas a corporibus Sanctorum separatas, ut a christiano populo videri vel tangi possint. Prius vero, ut vulnus suum occultet, et ne cum Juliano Apostata, et Constantino Copronymo, et aliis hæreticis reliquias Sanctorum detestantibus sentire videatur, quædam verba præmittit, quibus se Sanctorum reliquias honore prosequi ostendit, dicens: *Quod ad reliquias Sanctorum si quas ejusmodi haberem, quas constaret Sanctorum corporum partes esse, eas ego honorificis tumulis solemniter inferrem.* Hic zelum regis laudo; quod autem secundum fidem non sit, doleo. In eo enim quod Sanctorum reliquias honore aliquo dignas esse censet, recte judicat; insinuat vero non religioso cultu, sed solo civili honore Sanctorum reliquias tumulandas esse; quod si ita sentit, non recte, neque secundum fidem catholicam sentit. Ipsum vero in hoc sensu fuisse locutum, verba, quæ paulo post subjungit, satis declarant, in quibus, *reliquiarum adorationem pro intolerabili idololatria habere se dicit, et abominari.*

2. *Sanctorum reliquias latria a Catholicis adorari falso machinantur Protestantes.* — In his autem verbis imprimis adverte, cum superius tractando de cultu B. Virginis et Sanctorum, non verbo adorandi, sed venerandi, vel coleudi, usus fuerit, hic mutata locutione, adorationem reliquiarum abominari. Interrogo igitur quo sensu quave significatione nomen adorationis accipiat; nam si perfectam illam, et absolutam ac summam latriam, quæ soli Deo debetur, per nomen adorationis intelligit, merito quidem abominaretur eos, qui Martyrum ossa, aut corpora, vera latria soli Deo debita adorarent; at immerito talem adorandi modum Ecclesiæ tribueret. Quod profecto facere convincetur, cum eam, quam abominatur, reliquiarum adorationem, inter Romanæ Ecclesiæ articulos numerare intendit.

3. *Hæreticorum calumnia ex Patribus refellitur.* — Sciat ergo calumniam hanc nec novam esse, nec alia responsione quam data ab

antiquis Patribus indigere. Augustinus enim Maximo, philosopho gentili, qui ep. 43 ita ad Augustinum scripserat, ut ignoranter hanc idololatriæ notam inurere Christianis videretur, in ep. 44, sub finem, ita respondet: *Ad summam tamen, ne te hoc lateat, et in sacrilega convitia imprudentem trahat, scias, a Christianis Catholicis, quorum in vestro oppido etiam Ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum, nihil denique ut numen adorari quod sit factum et conditum a Deo, sed unum ipsum Deum, qui fecit et condidit omnia.* Hieronymus vero contra Vigilantium, qui eandem calumniam impudentius Ecclesiæ imponebat, sic loquitur in ep. 53: *Os fetidum rursum aperire et putorem spurcissimum contra Sanctorum Martyrum proferre reliquias, et nos qui eas suscipimus, appellare cinerarios et idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneremur.* Et infra: *Nos autem non dico Martyrum reliquias, sed ne solem quidem, aut lunam, non Angelos, non Archangelos, non Cherubim, non Seraphim, et omne nomen quod nominatur, et in præsentis sæculo et in futuro, colimus et adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in sæcula. Honoramus autem reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres, adoremus.* In quibus verbis adverte consulto usum fuisse Hieronymum verbis venerandi et honorandi, ut calumniam hæretici evitaret, et adorandi verbum Deo reservaret. Idemque observat in alio libro contra Vigilantium, ubi reliquias, ossa veneranda, appellat, quam venerationem negabat Vigilantius, propter illam Ecclesiæ imponens idololatriæ maculam, contra quem Hieronymus: *Quis unquam, o insanum caput, aliquando Martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?* Ex quibus etiam verbis, et ex supra dictis concluditur evidens ratio. Nam si Martyres ipsos, seu eorum beatos spiritus, fideles illo modo non adorant, ut supra declaratum est, multo minus eorum reliquias et corpora mortua sic adorabunt. Quæ ratio in reliquiis ad Christum Dominum pertinentibus non ita procedit, quia Christo specialis debetur adoratio; quomodo autem ejus reliquiæ venerandæ sint, infra dicemus.

4. *Eodem cultu Sanctos et eorum reliquias venerantur Catholici.* — Quod si rex non adeo stricte nomen adorationis intellexit, cur venerationis nomine ad vitandam verbi invidiam et amphibologiam usus non est? Vel (quod ad rem proprius accedit) quid est quod in adoratione reliquiarum abominatur, cum ip-

semet reliquias Sanctorum aliquo honore dignas esse fateatur? Certe non video quid ei displicere possit, nisi quod reliquias, tanquam res sacras, actibus etiam sacris et religiosis veneramur. Sed in hoc etiam puncto (si ita sentit) toti antiquitati catholicæ contradicit, et ab antiquis damnatis hæreticis, Eunomio, Vigilantio et similibus non dissentit. Quod variis modis potest breviter ostendi. Primo, quia Patres ideo docent reliquias esse venerandas, quia earum honor, illorum Sanctorum, quorum sunt reliquiæ, est veneratio, et inde eisdem signis, actionibus ac rebus, Sanctos, et eorum reliquias colendas esse demonstrant. Quia ita est cultus reliquiarum cum honore Sanctorum conjunctus, ut unus non possit ab alio omnino separari, quia utriusque ratio eadem est, nimirum excellentia sanctitatis, quæ proprie, et ut aiunt, formaliter in animo existit, et in corpus et alias reliquias per quamdam participationem et habitudinem redundat. Quam veram et catholicam doctrinam his verbis eloquentissime declaravit Ambrosius, dicto serm. 14, in fine, simul fundamentum adversariorum proponens et evertens: *Quod si dicas mihi: Quid honoras in carne jam resoluta, atque consumpta, de qua nulla jam Deo cura est? Et ubi est illud, charissimi, quod ipsa veritas loquitur per Prophetam? Pretiosa, inquit, in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Et iterum: Mihi autem valde honorificandi sunt amici tui, Deus. Honorare debemus servos Dei, quanto magis amicos Dei. De quibus alio loco dicitur: Dominus, inquit, custodit omnia ossa eorum, et unum ex his non conteretur. Honoro ergo in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro viventis memoriam perennitate virtutis, honoro per confessionem Domini sacratas cineres, honoro in cineribus semina æternitatis, honoro corpus, quod mihi Dominum meum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reverentur et Dæmones? Quod et afflixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulchro. Honoro itaque corpus, quod Christus honoravit in gladio, quod cum Christo regnabit in Cælo.*

5. *Altiori cultu quam civili Sanctorum reliquias afficiendas esse.* — Ex ratione igitur honorandi has reliquias, quæ longe altior est omni humana justitia vel dignitate politica, recte colligimus, honorem etiam esse altiorem, atque ita sacrum esse, et per res sacras exhibere deberi. Sicque idem Ambrosius, ep.